

MOD OG KVINDEHJERTE

KARIN MICHAËLIS - *den generøse*

Af Kirsten Klitgård. HISTORISK AARBOG FRA RANDERS AMT 2022 s. 8-20

Opvæksten i Randers

I modsætning til de to andre store Randers-forfattere Blicher og Pontoppidan var Karin Michaëlis (1872 – 1950) født i byen og tilbragte hele sin barndom der. For hende kom barndommens land og de mennesker, der befolkede det, til at spille en stor rolle, også i forfatterskabet. Dels var hun en vågen iagttager og samlede ubevidst stof om menneskers forhold til hinanden i sit indre, og dels formede samværet med især hendes bedstemor og den elskede grandtante Sophie hendes egne værdier, f.eks. evnen til medfølelse.

Også hendes musikalske far kom til at betyde meget under opvæksten, idet han var kulturelt interesseret, opmuntrede datterens fantasi og indgav hende sin kærlighed til musik. Han tog Karin med til koncerter i musikforeningen BRAGE og købte et klaver til hende, skønt hans løn som telegrafist ikke var nok til at forsørge familien og hans kone måtte hjælpe til ved at binde kranse.

Den øvre gård bag Møllestræde 3
Foto Randers Stadsarkiv

Samme gård 2020 Foto Kirsten Klitgård

I *Pigen med glasskårene*, første del af hendes erindringer, genopstår det gamle Randers med sine købmandsgårde, markeder, brandøvelser på torvet, kirkegang og musik i anlæggene ved Tøjhushaven og Skovbakken.

Barnets oplevelse af et mylder af forskellige mennesker, heriblandt byens store antal jøder, fremstilles med stor fantasirigdom og medmenneskelighed, samtidig med at skildringen af hendes egen udvikling holder læseren fanget. Det er et erindringsværk i klasse med de bedste.

- Skolen var lang og kedelig som en mørk nat, når man ikke kan sove. Men i skolen skulle man værsgod være vågen, selv om øjnene hele tiden var ved at falde til. [...]
Spurgte man: "Er englene fugle eller pattedyr?", blev man sendt udenfor døren.

- Om søndagen var der regimentsmusik på Torvet. For der boede Obersten; musikken spillede en hel time udenfor hans hus, medens han spiste til middag. Men også alle dem, der ikke var noget fint, - også gadedrengene, - havde lov til at gå rundt og høre efter. [...]

Rundt gik man. Rundt. Først om pumpen, der stod og så så venlig ud og var så god mod de tørstige heste om lørdagen. Så rundt om Niels Ebbesen, som var en fin morder.

- Om lørdagen var den nedre gård fuld af bøndervogne, der stod med vognstængerne i vejret. Og hele gården lugtede af kaffe. Niels Præst [ansat hos købmanden] rendte rundt og stoppede pakker i vognene. Smeden skoede heste i den øverste gård, og bødkeren havde stor opstilling af fine nye smørdritler og vaskebaljer.

- Inde i kirken var der fromt og koldt. Mændene sad på en ene side og bøjede hovedet for at se på alle spytklatterne. På den anden side sad konerne. De spyttede ikke, men sad med den ene hånd viklet om den anden som en klud, når man har skåret sig. Nogle af dem sad, som om hænderne havde sagt Goddag og hvordan står det til hjemme til hinanden, og så var blevet søvnige og var faldet i søvn.

Karin drømte om at komme ud at se verden, og klavertimerne hos den dygtige, men skrappe Clothilde Liebenberg og organisten i Skt. Mortens kirke, Laurentius Larsen, gav hende håb om at blive pianist. Efter et år som privatlærer hos en familie på Læsø og to år på herregården Overgaard nord for Randers rejste hun som 20-årig til København for at spille hos den kendte pianist Victor Bendix.

Ind i hovedstadens kulturelle verden

Bendix så hendes kunstneriske talent, men fik hende til at forstå, at klaveret ikke var hendes rette felt, og han foreslog hende at skrive. Hendes glæde ved musik fortsatte dog resten af livet, og hun skrev flere artikler om musikere.

Hos en musikbekendt traf hun digteren *Sophus Michaëlis* og blev gift med ham i 1895. Han var cand. mag. i fransk, tysk og latin og allerede en kendt forfatter. Karin beundrede sin elegante mand, der også skrev anmeldelser af bøger, koncerter og teaterstykker.

De tog ud på lange rejser, bl.a. til Tyskland og Italien, og hun kom ind i en stor kreds af forfattere og andre kunstnere og begyndte selv at skrive, også i aviser. Hendes første bøger blev kritiseret for at fokusere på barske emner, abnorme eksistenser.

Men i 1902 vendte lykken. Meddelelsen om, at en yngre veninde var død i Randers, satte hendes underbevidsthed i gang, og nærmest som i trance skrev hun løs i et par uger. Resultatet blev *Barnet*, om en dødssyg ung pige, som iagttager sine forældres kærlighedsløse ægteskab og efterhånden bliver sig seksualitetens magt bevidst. Meget af romanen består af pigens dagbog, som efter hendes død findes af forældrene og udøver en stærk virkning på dem.

Hun sendte manuskriptet til Gyldendal, hvis direktør *Peter Nansen* reagerede øjeblikkeligt med de profetiske ord: "Tillykke med *"Barnet"* [...] *Den vil gå verden over.*" Han sørgede for hurtig udgivelse, og han havde set rigtigt. Den lille bog greb læserne om hjertet, især i Tyskland.

Mens Sophus var på rejse i udlandet i tre uger samme år, skrev Karin den næste fortælling om en ung kvinde under stærkt pres, *Lillemor*. Bogen ender med selvmord. Den hjælpeløshed, hovedpersonen befinder sig i - fanget som hun er i et ægteskab med den ufølsomme, meget ældre ægtemand Kasper, holdt nede af en ukærlig mor, som har etableret ægteskabet - er beskrevet med dæmpede ord og kan stadig bevæge læseren. Langt den største del af bogen er skrevet i brevform, en skrivemåde, som Karin i mange kommende bøger brugte med stort held.

- Der er noget, jeg igen vil bede Moder om, men jeg skammer mig over, at jeg altid beder om noget eller gør ulejlighed. Jeg ville så gerne have min geografi og historie sendt herover, for Kasper siger, at jeg bliver mere uvidende, for hver dag der går. Han siger også, at jeg skal lade være at se så enfoldig ud, når han fortæller mig noget.

Karin og Sophus Michaëlis.
Foto Randers Stadsarkiv.

Min hukommelse er blevet endnu dårligere end før, og når Kasper spørger mig, bliver jeg så forvirret, at jeg slet ikke kan svare. Han forklarede mig blodomløbet en dag, og jeg har glemt det allerede, også noget om hjernen har jeg glemt, og så går han og smækker døren og siger, at jeg er et tåbeligt barn.

Fra 30 til 40 – på vej mod den farlige alder

De to små romaner blev begge internationale succes'er, og herefter var der kun ganske få år, hvor der ikke udkom mindst én bog af Karin Michaëlis, næsten altid med en samtidig tysk udgivelse.

I 1910 udkom to bøger, som begge førte stor presseomtale med sig. Først *Kvindehjerter*, en brevroman skrevet sammen med skuespilleren *Betty Nansen*, der var gift med Peter Nansen, som Karin straks fra første møde i 1902 havde været forgabt i, uden at det i øvrigt havde bragt hendes i begyndelsen meget lykkelige ægteskab med Sophus Michaëlis i fare.

Begge ægteskaber knirkede nu, så de to kvinder havde god anledning til at fundere over forholdet mellem kønnene, set fra to korresponderende kvinders synspunkt. Bogen udkom kun i Danmark, men at den blev anonymt udgivet, gav gæsterne om forfatterens identitet et særligt pikanteri.

- Sådan som forholdet er mellem mig og Vladimir, giver vi jo hinanden den størst mulige frihed. Men alligevel – mennesker, der har levet årevis sammen, kommer til at udøve kontrol med hinanden. Jeg ved intet, der udvikler rethaveriet og herskesygen som ægteskabet. Man vænner sig til at betragte den anden som noget, der tilhører en, man bestemmer over hinanden på den modbydeligste måde. ”Hvor går du hen – hvor kommer du fra – hvem talte du med”, det er så ligegyldigt og så dræbende pinagtigt.

Da *Den farlige alder* udkom senere på året, både på dansk og tysk og snart med oversættelser i mange lande, var interessen for både bogen og forfatteren hurtigt enorm, på grund af det dengang skandalebetonede emne: kvinders overgangsalder, hvor en kvinde på 42 år tillader sig at skrive åbenhjertigt om seksuelle længsler.

Denne opstandelse blev anledningen til, at Karin begyndte at tage på foredragsrejser, først i Berlin, derefter Wien, og i de følgende årtier i næsten alle lande i Europa og også i USA.

Det var ikke så mærkeligt, at der kom mange protester fra kvindeforeninger, trods det, at der kunne være noget befriende i at slå hul på et tabu, men disse foreninger, som arbejdede for at skaffe kvinder stemmeret, bedre muligheder for uddannelse eller andre rettigheder, så det som problematisk at vise en kvinde i overgangsalderen i krise, uligevægtig og ret usympatisk. De kunne med rette tvivle på, om denne outrerede figur ville gavne deres sag; måske ville modstandere af kvindefrigørelsen snarere se hende som et bevis på, at kvinder slet ikke var modne til at få større ansvar.

- Ingen har nogensinde sagt højt den sandhed, at kvinden for hvert år, der går, - som mod sommer, når dagene længes, bliver mere og mere kvinde. Hun sløves ikke i det, der angår hendes køn, hun modnes langt hen i vinteren.

Men samfundet tvinger hende til at holde en falsk kurs. Hendes ungdom må kun vare, så længe huden er glat, og legemet fristende. Ellers prisgiver hun sig til den ondeste latter. En kvinde, der vover at kræve livets ret i de sene år, betragtes med afsky.

- Der er mellem generationerne det samme dødelige fjendskab som mellem kønnene, men mens de unge i deres kåde ubarmhjertighed smiler ad os, lader vi, som om vi morer os med dem og over dem.

Kunne kvinder købe sig ny ungdom ved at drikke deres børns hjerteblod, ville mange mord i smug begås...

Men man kan alligevel undre sig over, at bogen vakte et sådant påstyr. Diskussionen om kønsroller, forholdet mellem ægtefæller og såkaldt fri kærlighed havde længe været i gang. Under Sædelighedsfejden i 1880'erne om den ulige seksualmoral for mænd og kvinder var bølgerne gået højt, Ibsens, Strindbergs og Shaws skuespil havde vist kontroversielle kvinder, i romaner, skuespil og artikler var kvindens natur blevet analyseret og debatteret.

Måske netop denne bog virkede så stærkt, fordi den ikke syntes at være et led i en kamp, men på grund af Karin Michaëlis' indlevende skrivemåde via brev- og dagbogsformen havde en umiddelbar effekt på læserne,

på samme måde som musikken til en film på et øjeblik kan fremkalde en stemning, som tilskueren nærmest er forsvarsløs overfor.

Bogen blev solgt i kæmpeoplæg, og tilhørerne strømmede til foredragene. Det viste sig så, at Karin med sin udlægning af problemerne som regel fik vendt en eventuel negativ stemning, så hendes ønske om at skabe større forståelse gav tilhørerne noget positivt med hjem.

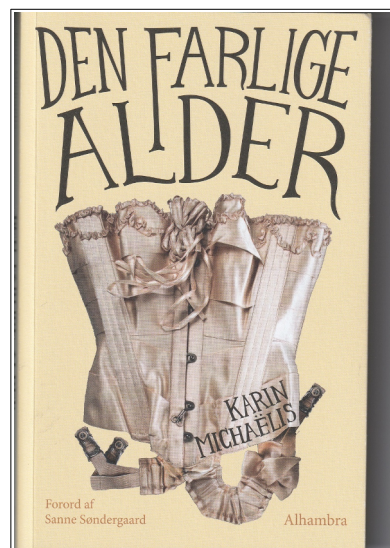
Interessant nok er disse sidste to bøger i 2021-22 blevet nyudgivet i Danmark med forord af unge, kvindelige forfattere, som har fremdraget aspekter af bogen med relevans i dag.

Her ses forsiden på nyudgivelsen i 2022, præcis til Karins 150-års fødselsdag, af *Den farlige alder*. Forlaget Alhambra har illustreret bogen med et korset, et rammende symbol på de snærende bånd, der begrænsede kvinders muligheder for udfoldelse omkring 1910.

Karin og Sophus' eget ægteskab endte i skilsmisse i 1911, som følge af hans svaghed for smukke unge kvinder. De to forblev dog venner resten af livet. Hendes hjem blev derefter huset Torelore, som de havde ladet bygge på Thurø i 1906.

Da Karin i 1912 giftede sig igen, nu med en norsk-amerikaner, *Charles Stangeland*, gik det skævt næsten fra starten, da han var meget jaloux og helst ville afskære den udadvendte Karin fra de mange nære forbindelser til venner og familie.

Det undrede derfor Karin, da hun senere så tilbage på disse år, at hun ved sine foredrag blev anset som en autoritet i samlivsproblemer.

Mere international end de fleste

Allerede i 1903 havde Karin skrevet rejsebreve til ugeavisen *København* fra en rejse på seks måneder til Grækenland og Ægypten, som hun og Sophus Michaëlis foretog. Karin rapporterede også fra stationerne på vejen, f.eks. Budapest og Konstantinopel.

Hun var således i forvejen rejsevant, da hun i januar 1911 kom til *Berlin* for læse op af sine bøger og holde foredrag om *Den farlige alder*. I sine erindringer fortæller hun om sine begynderkvaler. Hun får f.eks. øje på karikerede buste af sig selv i butiksvinduer og bliver inviteret på en revyforestilling, hvor en klovn parodierer hende, men hun går på med frisk mod og får succes.

Derfra går turen videre til *Wien*, hvor et af hendes livs store held indtræffer: Hun møder skolelederen *Eugenie Schwarzwald*, som livet ud bliver hendes trofaste ven. I de næste årtier rejser Karin Europa tyndt med sine velbesøgte foredrag, efterhånden med varierende emner.

Som eksempel på en sådan turné kan nævnes, at Karin i begyndelsen af 1927 var engageret til at holde foredrag om "Lykke og ulykke i ægteskabet", "Kærlighed, ægteskab og skilsmisse", "Kun for kvinder", "Forældre, børn og moral", "Kvindesagen i Norden", og "Vivisektionens overdrivelser" i Tyskland, Østrig, Rumænien, Polen, Tjekkoslaviet, Schweiz, Holland, Letland, Litauen, Finland, Sverige og Norge.ⁱ

Også i USA holdt hun foredrag, men det var i Europa, hun især var efterspurgt. Rejserne gav samtidig stof til avisartikler, og efter foredragene blev hun tit opsøgt af tilhørere, der fortalte hende om deres liv, så det gav hende hendes forfatterskab, at hun her fik indsigt i mange skæbner.

*Eugenie Schwarzwald.
Foto Wien Geschichte wiki*

Venskabet med *Eugenie (Genia) Schwarzwald* og kendskabet til hendes skole i Wien var af uvurderlig betydning for Karin, ligesom den store kreds af mennesker fra kulturlivet, som samledes omkring Genia. I modsætning til Karins egen skoletid fik eleverne i Genias skole inspirerende undervisning, som opmuntrede dem til selvstændighed og gav afveksling og livsglæde. Genia havde selv måttet rejse til Schweiz for at komme på universitetet - og hun arbejdede målbevidst på at skabe mulighed for, at piger kunne få en højere uddannelse. Senere optog skolen også drenge.

Hos Genia og hendes mand Hermann mødte Karin en lang række kunstnere og intellektuelle, f.eks. forfatterne Jakob Wassermann, Rainer Maria Rilke, Egon Fridell, maleren Oskar Kokoschka, arkitekten Adolf Loos, den finske sanger Helge Lindberg, komponisten Arnold Schönberg og den senere verdensberømte pianist Rudolf Serkin. Han var elev på skolen og spillede også i de feriecentre i de østrigske bjerge, som Genia etablerede for sin store vennekreds. Blandt eleverne var også Helene Weigel, senere skuespiller og gift med Brecht, Sigmund Freuds datter Sophie og forfatterne Vicky Baum, Hilde Spiel og Maria Lazar.

Under 1. verdenskrig satte Genia Schwarzwald gang i en storstilet hjælpeaktion i Wien ved at oprette ca. 20 folkekøkkener med god og billig mad for de mange, som var blevet ramt af fattigdom. De skulle være smukt indrettet, med duge og blomster på bordene, for at opretholde spisegæsternes selvrespekt. I 1918 var der stadig stor nød, og ca. 10.000 spiste dagligt i disse lokaler. Hun skabte feriekolonier og rekreationshjem på landet for børn, ligesom hun efter krigen tog initiativet til udsendelsen af Wienerbørn til de nordiske lande, hvor de kunne få en ubekymret tid med leg og god mad hos venlige værtsfamilier. Der kom ca. 20.000 af disse børn til Danmark, og den senere berømte violinist Wolfgang Schneiderhan var Wienerbarn i Skåne.

Karin bidrog med penge og appeller til mulige donorer, og hun og Genia fik efter krigen i fællesskab indrettet et hjem for ældre, *Nielsinenheim* (opkaldt efter Karins mor) for gamle mennesker i Wien, der havde mistet en forsørger eller indtægter som følge af krigen.

Karin skrev en bog om sin venindes skole, *Glædens skole* (1914), og ud fra sit nære kendskab til verdenskrigens virkninger novellesamlingen *Weiter leben* (1915) og dokumentarbogen *Krigens ofre* (1916, genudgivet 2017) om livet bag fronten, i lejre for flygtninge og fanger, på en våbenfabrik og et genoptræningscenter for krigsinvalid. Teksterne er gennemsyret af hendes varme menneskelighed og omsorg, men navnlig novellerne kan i dag virke lovlig melodramatiske.

Humanistisk forkæmper

Genias eksempel havde vist Karin, at det kunne nytte at engagere sig i humanistiske aktiviteter, og i tiltagende grad kastede hun sig ud i kampagner for at gavne mennesker, som var ofre for uretfærdighed. I sine avisartikler gjorde hun i 1920'erne opmærksom på retsløshed i Balkanlandene og skrev flammende opfordringer til frigivelse af politiske fanger i personlige henvendelser til præsidenter og kongelige. Undertiden forgæves, som da hun deltog i de omfattende protester mod dødsdomme til to italienske indvandrere i USA, Sacco og Vanzetti, der på falsk grundlag blev henrettet i den elektriske stol i 1927.

Men også med held. Ved en anden skandaløs retssag i USA, hvor arbejderlederen *Tom Mooney* fik en dødsdom, som efter to år ændredes til livsvarigt fængsel, lykkedes det at få dommen omstødt, så han kom fri efter 22 år. Karin Michaëlis korresponderede med Mooney i ti år, og der findes rørende breve fra ham, hvori han takker for hendes støtte og opmuntring. Hun havde også sendt ham den første *Bibi*-bog (som udkom 1927 i USA), herom senere.

I Danmark fik hun den såkaldte gentlemantyv Harald Storm Nielsen benådet ved at love, at han ikke ville begå flere indbrud, hvis han blev løsladt og kom over til hende på Thurø. Der blev oprettet en antikvarboghandel til ham, og han kom aldrig i konflikt med loven igen.

I en række avisartikler, som vakte opsigt i flere lande, kæmpede Karin i 1924 for, at den danske violinistinde Hertha Thode skulle få noget af indboet tilbage, efter at digteren Gabriele d'Annunzio uden videre havde overtaget en italiensk villa fuld af kunstskatte, der havde tilhørt Hertha Thodes afdøde tyske mand. Det mislykkedes, men Karin troede siden – fejlagtigt - at hun havde forhindret, at d'Annunzio fik Nobelprisen.

I Berlin fik Karin en valutasvindler ved navn Edwin Katzenellenbogen bragt for retten i 1925. Han var læge og hypnotisør og havde franarret folk formuer. Et af ofrene var en hollandsk kvinde, som forlod sin ægtemand og fik et barn med Katzenellenbogen, hvorefter han stjal både hendes og hendes gamle fars penge. Kvinden var så bange for at blive hypnotiseret, at hun afgav en dårlig forklaring, så han fik kun en kortvarig

straf. Karin var selv fascineret – og skræmt – af hypnose og var ikke til stede ved retssagen, men fra sin mand fik hun rapporter om udfaldet.

1926 forsvarede hun i avisartikler en ung østrigsk opfinder, Emil Marek, der var anklaget for forsikringssvindel, fordi han dagen efter at have oprettet en høj livs- og ulykkesforsikring var kommet til at hugge sin ene fod af. Ligesom mange andre troede Karin fast på hans uskyld, og han fik en stor erstatning. Nogle år senere blev han forgiftet af sin kone, der efter adskillige andre mord omsider blev afsløret og i 1938, hvor nazisterne herskede også i Østrig, henrettet pr. guillotine.

Hovedværkernes tid – 1920'erne

Det er næsten ubegribeligt, at Karin kunne overkomme al denne aktivitet, at udgive en stadig strøm af bøger og artikler, holde en mængde foredrag på lange rejser samtidig med de behjertede forsøg på at hjælpe til højre og venstre – og kollapsen af hendes andet ægteskab. Desuden optrådte hun som taler på den første paneuropæiske kongres i oktober 1926 i Wien. Hun købte også en nabogrund med to små huse til sine efterhånden mange gæster på Thurø.

Det var i disse år, hun skrev de værker, der anses som hendes bedste.

- *Syv søstre sad* (1923), en brevroman, hvor Karin under nedskrivningen opdagede, at de syv forskellige personligheder ikke alene gav sig udslag i tekstens ord, men endog viste sig i forskellig håndskrift, en ubevidst sideeffekt under skabelsesprocessen.

- *Træet på godt og ondt*, bestående af *Pigen med glasskårene* (1924), *Lille løgnerske* (1925), *Hemmeligheden* (1926), ... *Synd og sorg og fare* (1928) og *Følgerne* (1930). Det var først med dette værk, Karin Michaëlis for alvor overbeviste de danske kritikere om sit værd, hvorimod hun allerede fra sine tidlige succes'er i 1902 var anerkendt i udlandet.

I 1948-50 kom erindringerne *Vidunderlige Verden* i 3 bind. Hun genbrugte bind I og II af *Træet på godt og ondt*, blot med ændrede personnavne, som før havde været fiktive. Disse to bind havde været gendigninger af Karins barndom og ungdomsoplevelser, indtil hun rejste til København for at blive pianist, men de følgende var fri fantasi. De sidste to bind af *Vidunderlige verden* hedder *Farlige famlen* og *Lys og skygge*.

Det må bemærkes, at Karin ikke ændrede i tekstindholdet om barndommen og ungdommen, selv der hvor hun havde digtet i stedet for at skildre det faktiske forløb, en uvane, som desværre dukker op flere andre steder i hendes ikke-fiktive tekster.

Mens hun arbejdede på *Vidunderlige verden*, kunne hun støtte sig til en kortere selvbiografi, *Little Troll* (1946, på tysk *Der kleine Kobold*, 1948), som hun havde skrevet, mens hun boede i USA (1939-46).

Hjertets vagabond (1930), en rablende jeg-fortælling om en kvindelig kunstners liv i Amerika, bygget over, hvad maleren Kirsten Kjær berettede under et 4-måneders ophold i 1929 hos Karin på Thurø. Hun var på besøg hos maleren Niels Hansen på Thurø og skulle lige hilse på Karin, som netop gik med tanken om at skrive om en kvindelig Don Juan-figur. Men da Kirsten Kjær først begyndte at fortælle, virkede hendes talestrøm som en uimodståelig urkraft, der begejstrede Karin, som foreslog hende et samarbejde om en roman og nærmest euforisk digtede videre på Kirsten Kjærs mange oplevelser med et stort og varieret persongalleri.

Som læser ved man ikke, hvad der er Karins og hvad der er Kirstens, men sproget i denne bog virker i usædvanlig grad modernistisk, og litteraturfolk påskønner det mere end Kirsten Kjær og hendes nærmeste gjorde. Der blev sat lighedstegn mellem maleren og hovedpersonen i denne beretning om fortællerens rastløse og "vildsomme" liv i Amerika, Kirsten Kjær fik ikke engang manuskriptet til gennemsyn eller diskussion inden udgivelsen. Trods sin tilsyneladende uovervindelige facon var maleren et meget følsomt menneske; hun følte sig gået for nær og lukkede en kunstudstilling, som netop var åbnet med hendes billeder i København, og syntes, Karin havde prisgivet hende.

Kirsten Kjærs maleri af Karin Michaëlis' mor
Sine Brøndum.

Thurø lokalhistoriske arkiv

Udtrykket ”vildsomme” stammer fra Harald Fuglsang (1933-2022), skaber af Kirsten Kjærs museum i Frøstrup i Nordjylland, som forstod Kirsten Kjærs harme, men på den anden side var man i Frøstrup tilfreds med at se Kirsten Kjærs måde at tale på ramt så godt i romanen, og i sin bog om hende citerede han Karin Michaëlis for at have kaldt Kirsten Kjær ”en type fra en helt anden klode”.

Bibi-bøgerne, i 7 bind 1929-1939 (bd. 1 i USA 1927). Serien af børnebøger om pigen Bibi, der rejser rundt alene og skriver breve hjem til sin far, fik straks en meget stor læserskare i det sydlige udland og bidrog til Karin Michaëlis’ enorme popularitet. I Danmark fik de aldrig en lignende gennemslagskraft, men de ca. 180 bevarede breve til Karin Michaëlis fra børn, der havde læst om Bibi, vidner om den store glæde, børnene havde af at læse dem. De små læsere holdt også meget af *Hedvig Collins* illustrationer, hvoraf mange skulle forestille at være tegnet af Bibi.

Anna Wegener har set nærmere på brevene fra børnⁱⁱ, breve, som Karin Michaëlis var særligt glad for. Mange er rørende at læse.

En anden, som har beskæftiget sig med Bibi-bøgerne, er filminstruktøren *Angela Huemer*, der bor i Salzburg og Köln. Hun læste om Bibi som 10-årig og har lavet udstillinger om hende, rejst i hendes fodspor og lavet en film om de steder, der beskrives i *Bibis store rejse*.

Hun har opsporet mange af brevskriverne. Nogle havde ikke overlevet holocaust.

Andre har hun opsøgt og spurgt om, hvad Bibi betød for dem. Selvtillid og eventyrlyst var svar, der gik igen.

Et godt eksempel på denne indflydelse kan man finde i et brev fra den fængslede *Tom Mooney* (26.1.1930)ⁱⁱⁱ. Ud over penge og breve havde hun sendt ham den første Bibi-bog. Han forærede den til den 9-årige *Jean Gallagher*, som tit besøgte ham sammen med sin mor, der var en af hans gode støtter. Jean ville frygtelig gerne gøre ligesom Bibi og fik til sin store fryd lov til at rejse alene med toget fra Los Angeles til San Francisco, en strækning på 800 km. Nogle dage senere hørte moderen, at en anden pige havde gjort det samme, og sagde til Jean, at de jo havde kunnet følges ad. Pigen var forarget, det fantastiske var netop at rejse helt alene, som Bibi gjorde så tit.

BIBI.
Omslagsbillede af
Hedvig Collin.
Foto Kirsten K

Karins ’finest hour’

Karin havde tidligt været klar over nazismens farer og havde sagt til venner og bekendte i Tyskland og Østrig, at de kunne være hos hende, hvis de fik problemer. Fra 1933 til 1939 boede flygtninge gratis i hendes tre små gæstehuse eller i Torelore, hvor hun i elleve år (1921 – 32) havde haft sin gamle mor boende efter faderens død (skildret humoristisk og kærligt i *Mor*, 1935).

I forvejen havde hun haft mange både danske og udenlandske gæster, men nu fandt op mod 15 ad gangen ly hos hende, indtil de kunne hjælpes videre i sikker havn, i alt omkring 60 mennesker på flugt. Flere var forfattere eller kunstnere, ofte jøder, nogle kommunister, undertiden folk, hun aldrig havde mødt. De kendteste er Bertolt Brecht med hustruen Helene Weigel og deres børn. Brecht købte efter et halvt år et hus i Svendborg, og der var meget samkvem mellem hans og Karins gæster. Karin selv havde i 1933 købt yderligere et hus på Thurø, Bergmannhus.

Interiør af et af gæstehusene ved Torelore, kaldet Skuret.
Foto: Randers Stadsarkiv

Taknemligheden lyser ud af breve fra dem, der ved Karins hjælp var undsluppet nazisterne. Genias nevø Anton H. Norst skrev fra Australien, at de havde været sammen 1938 på Thurø på Genias fødselsdag: *"Vores hjerter vil være hos dig på denne dag, men vi elsker dig alle årets dage."* (25.6.1944)

Maleren Rudolf Jacobi, som boede fem måneder på Thurø med sine børn, skrev i sept. 1934 fra USA: *"Hverken i eller uden for Tyskland vil De kunne finde billeder af tyske malere med årstallet 1934. At jeg har et betragteligt antal, kan jeg udelukkende takke Dem for."* (15.9.1934)

Ikke mindst var det velgørende at kunne græde og tale ud om forfærdelige oplevelser og finde ro og trøst hos Karin, som skuespilleren Mary Schneider-Braillard skrev i 1935.

*Karin Michaëlis og Eugenie Schwarzwald
med Marlene og Mimi Norst på Thurø.
Randers Stadsarkiv*

Rudolf Jacobi , Aquarell 1934, Thurø

Samtidig gjorde Karin, hvad hun kunne, for at få fængslede venner i Tyskland og Østrig løsladt. Takket være hendes forbøn hos forbundskansler Dollfuss i Wien blev politikeren Hugo Breitner løsladt og kunne emigrere, og hun bidrog med en henvendelse til Selma Lagerlöf væsentligt til forlægger Erich Reiss' emigration.

Imens blev hendes økonomiske situation stadig dårligere. Hun måtte sælge Torelore 1938 for at klare ejendomsskatterne, og salget af hendes bøger i Tyskland blev gradvist indskrænket og endelig i 1939 helt forbudt.

I eksil i USA

I april 1939 kom Karin til Amerika for at rejse igennem landet, besøge en verdensudstilling i New York og sin søster Alma, deltage som taler i en forfatterkongres om ytringsfrihed samt skrive artikler hjem. Hendes plan var at vende tilbage i oktober, men hendes rejsefælle Elna Munch, selv politiker og gift med udenrigsminister P. Munch, kom pr. brev med så klare antydninger om udviklingen i Danmark, at Karin opgav hjemturen.

Fra Danmarks besættelse 9. april 1940 til befrielsen 4. maj 1945 var Karin dermed i eksil. Men på grund af alvorlig hjertesygdom kunne hun ikke rejse hjem før sommeren 1946. Det blev svært at klare sig økonomisk i de syv år, selv om hun gjorde mange forøg på at afsætte artikler eller få værker filmatiseret. Almas børn hjalp, og både gamle og nye venner støttede hende, bl.a. boede hun i 8 måneder hos Brechts i Californien, og forfatteren Alfred Kantorowicz, som havde været flygtning på Thurø, skaffede hende et ophold på kunstnerkolonien Yaddo. Da hun i en længere periode lå på hospitalet, fik hun hver dag et muntert brev fra vennen Peter Freuchen.

Sin vane tro var hun uafsladelig aktiv, oversatte, agiterede for at hjælpe jøder ud af Europa, besøgte venner, gik i teatret, på museer og til koncerter, forhørte sig dagligt om nyt fra Danmark og var gavmild med det lidt, hun havde. Det faldt hende ikke svært at leve spartansk, og en radio glædede hende overordentligt.

De sidste år

I juli 1946 tog Karin hjem med fly og blev modtaget først i København og dernæst på Thurø med stor hjertelighed. Hun var lykkelig over at gense sine venner og sit hus, som var blevet passet af venner på Thurø. Men både helbred og økonomi var for dårlige til, at hun kunne blive boende i huset, så hun flyttede i 1947 til lejede værelser i København, sidst i Pension Gotha på Gothersgade. Hun fik mange besøg og korresponderede ivrigt og kunne indimellem høre koncerter eller tage på udflugt, skrev også artikler og erindringer, men 11. januar 1950 sov hun ind.

I sin sidste kronik i Politiken, *Livsaften og livsglæde* (1.10.1948), havde hun skrevet:

Min bedste vuggegave – naturligvis efter det at kunne skrive – er evnen til at holde af [...] Jeg elsker mennesker og har venner over hele kloden. En sær dag skulle det være, hvor jeg ikke får brev fra en eller flere af de andre verdensdele foruden de af de europæiske lande, hvis sprog jeg nogenlunde behersker.

At andre tænkte på hende med varme, er der talrige eksempler på. Her blot to: ”Hvor er det dejligt at høre fra Dem – Deres breve bringer altid en smuk stråle af håb og solskin” (Tom Mooney, 26.1.1930), ”Karins rige liv, det er arbejde, medfølelse og godhed” (Herdis Bergstrøm, Berlingske Tidende, 13.3.1932).

Det må vi høre mere om

”Michaëlis er ikke berømt som kvindelig udenrigskorrespondent, men det burde hun være på grund af de mange kronikker om sæder, skikke og samfundsforhold i fremmede lande, som hun publicerede”, skriver Anna Wegener i en kærkommen reminder, artiklen *Karin Michaëlis i Politikens spalter (i Jagten på det gode menneske, Politikens forlag, 2020)*.

Karins artikler i mange danske og udenlandske aviser har vi hidtil kun set en brøkdel af, i *Kvindeportrætter og Krigens ofre*. Hun skrev fast for Vossische Zeitung og Neue Freie Presse i Wien, og alene i Politiken skrev hun over 130 kronikker, som viser en overraskende spændvidde i, hvad Karin interesserede sig for. Hvem havde ventet at hun ville skrive om skyskrabere eller om indendørsarkitekter?

I avisarkiver venter mange opdagelser omkring ”den ukuelige kvinde med løvehjertet”^{iv}

Anbefalet litteratur:

A Beverley Driver Eddy: *Hjertets kalejdoskop*, En biografi om Karin Michaëlis, Karin Michaëlis Selskabet, 2019.

B Anna Wegener: *Karin Michaëlis i Politikens spalter*, i *Jagten på det gode menneske*, Politikens forlag, 2020.

C Anna Wegener: *Karin Michaëlis' Bibi books, Producing, Rewriting, Reading and Continuing a Children's Fiction Series, 1927-1953*, Frank & Timme, 2021.

D Sine Bang Nielsen: *Den grønne ø. Karin Michaëlis' asyl*, 2. udg., 2016.

E Birgit S. Nielsen: *Karin Michaëlis, en europæisk humanist*. Museum Tusculanums forlag, 2002.

(gratis online på library.oapen.org)

F På *Karin Michaëlis selskabets* hjemmeside karinmichaelis.dk kan man via indholdsfortegnelsen til bladet *Troldspejlet* finde artikler om mange forskellige emner vedrørende Karin Michaëlis.

Under *Ressourcer* kan man bl.a. høre *Tom Kristensen* karakterisere hende eller lytte til hende selv i et interview med *Karl Bjarnhof*.

- i Fra et interview i Politiken 28.12.1926, cit. af Anna Wegener, se B, s.81.
- ii Se C, s. 235 – 259.
- iii Brevet findes, ligesom de senere citerede breve, i Det kgl. biblioteks Håndskriftsafdeling.
Længere udsnit af brevene fra Norst, Jacobi og Schneider-Braillard kan læses i D, s. 73, 54 og 48-49.
- iv Fra samme interview i Politiken som note i, cit. af Anna Wegener, se B, s. 86.